

Katarina Majerhold

Dva pogleda na ljubezen

Naše raziskovanje in razumevanje ljubezni bomo začeli s postmodernim ugotavljanjem in pojmovanjem ljubezenskih razmerij, kakor jih zarisujeta (pri)znana literata, Elfride Jelinek in Michel Houellebecq, zato da bomo lažje razumeli, kje in kakšne premike smo naredili glede na predhodna pojmovanja, kakor jih izrisujeta Marcel Proust in Italo Svevo, in sicer zato, da bi lahko podali kakšno pozitivno misel za sedanjost in prihodnost.

Zadnja leta odmevnejši francoski pisatelj Michel Houellebecq v romanu *Osnovni delci* razkriva otroštvo in odraslost polbratov, humanista Bruna in naravoslovca Michela, ter njuno atomizirano, celo asocialno in brezsmiselno življenje ter nezmožnost vzpostavitve ljubezenskega razmerja z ženskami. To asocialnost in nezmožnost Houellebecq pripisuje kapitalistični ureditvi sodobnega sveta, katerega utemeljitev naj bi izhajala iz biologije (popreproščene in zbanalizirane darvinistične naravne selekcije), ki vodi tudi znanstveno-tehnološki napredek, in ki mu je podrejena celotna družba. Takšna organizacija življenja, ki ga obvladuje politika prek ekonomsko-znanstvenega sveta, pa je mogoča ob zrušenju krščanskih vrednot in metafizike ter končnem realiziranju razsvetljenskih idealov posameznikove racionalnosti, svobode in enakosti. “Čeprav je njuna politična usmerjenost načeloma težila k spodbijanju kapitalizma, sta se tehnika z zabavno industrijo strinjala v eni bistveni točki: uničiti je treba vrednote židovsko-krščanskega porekla in na prvo mesto postaviti mladost in posameznikovo svobodo” (Michel Houellebecq: *Osnovni delci*, Ljubljana: Cankarjeva založba, 2003: 55; prevedla Mojca Medvedšek). Posledica porasta individualizma in svobodne volje so bili zakon o splavu, kontracepciji in ločitvi. “14. decembra 1967 je Narodna skupščina v prvo branje prejela Neuwirthov zakon, zakon o legalizaciji kontracepcije [...]. Od tega trenutka dalje je bila *seksualna svoboda*, prej rezervirana za vodilne uslužbenke, svobodnjaške in umetniške poklice in nekatere lastnike

malih podjetij, dostopna tudi širšemu sloju prebivalstva. [...] Seksualna svoboda [...] je predstavljala novo vmesno stopnišče, ki je služilo zgodovinskemu vzpenjanju individualizma. Lepa beseda 'gospodinjstvo', ki označuje življenje v paru in družini, je bila še zadnji ožitek prvinskega komunizma v srčki liberalne družbe. Posledica seksualnega osvobajanja je bilo uničevanje teh poslednjih posrednih skupnosti, ki so posameznika ločevale od trga. Proces njihovega uničenja se nadaljuje še danes” (ibid.: 113–114). Na mesto, ki ga je v družbi nekoč zavzemala vera, pa je stopila materialistična redukcionistična znanost in postala edino pravo družbeno kohezivno tkivo. “Kot vsi ostali člani družbe, in morda še bolj kot oni, so v resnici zaupali le znanosti. Znanost je bila zanje edini in neovrgljiv kriterij resničnosti. Tako kot vsi ostali člani družbe so bili globoko v sebi prepričani, da lahko zdravilo za vse težave – psihološke, sociološke ali bolj splošno človeške – lahko prinese le rešitev tehnične narave” (ibid.: 296).

Organizacija postmoderne družbe je v romanu prikazana po omenjenem modelu Darwinove naravne selekcije, ki spodbuja najmočnejše in pravzaprav izhaja iz morale strogega očeta: “Vsi živalski sistemi delujejo po načelu sistema moči njihovih članov. Sistem določa stroga hierarhija: najmočnejši samec je *žival alfa*, drugi po moči *žival beta* in tako dalje do najnižjega člana hierarhije, imenovanega *mega žival*. Položaj v hierarhiji določajo obredni spopadi; živali s hierarhičnega dna si skušajo svoj položaj izboljšati tako, da izzivajo živali z višjim položajem, pri čemer se zavedajo, da si bodo v primeru zmage položaj izboljšale. Višji nivo spremljajo ugodnosti: prvi dobiš hrano, pariš se s samicami iz tropa. Včasih se skušajo najšibkejši živali izogniti spopadam tako, da sprejmejo podrejeni položaj (čepenje, nastavljanje anusa). Nasilje in znake premoči že pri šimpanzih spremlja odvečna krutost, ki jo sproščajo, kadar srečajo šibkejšo žival. Podobno vedenje najpogosteje zasledimo v človeških primitivnih družbah, v razvitih civilizacijah in pri otrocih in mlajših najstnikih. Šele kasneje se pojavi usmiljenje in vživljanje v trpljenje drugih; usmiljenje pa se hitro spremeni v *moralni zakon* (ibid.: 46–47). V romanu vidimo tudi neposredne odmeve trditev o smiselnosti seksa v luči Darwinove spolne selekcije, ki deluje le v soglasju z naravno selekcijo. Pravzaprav brez spolne tudi naravne selekcije ne bi bilo: “Vse od njegove pubertete se je okrutna ekonomska konkurenca, ki je bila že dve stoletji tako značilna za francosko družbo, zmanjševala. [...] Toda človeško bitje je nagnjeno k ustvarjanju hierarhij in kaj hitro se začne nagibati k temu [...]. Razvilo se je novo področje narcističnega tekmovanja. [...] Šlo je za srdito seksualno tekmovalnost” (ibid.: 65).

Zaradi tekmovalnosti očetje za prevlado tekmujejo s svojimi sinovi, in to za mlade ženske, zaradi česar sinovom odtegujejo osnovno varstvo, oporo in medčloveško toplino, ti pa potem naprej prenašajo nemogoč vzorec bolesterne tekmovalnosti in obsedenosti s podiranjem čim več "pičk", kakor se izrazi avtor, kar v ženskah vzbuja občutek izrabljenosti in ničvrednosti: "Nisem imela srečnega življenja," je rekla Annabelle. 'Mislim, da sem ljubezni pripisovala prevelik pomen. [...] Moški te ne ljubijo zato, ker so zaljubljeni, ampak zato, ker so vzburjeni; leta in leta sem potrebovala, da sem dojela to banalno dejstvo. Vsi okrog mene so živeli na ta način, odraščala sem v liberalnem okolju; toda ne ob izzivanju ne ob zapeljevanju nisem čutila nikakršnega užitka. Navsezadnje se mi je zagabil celo seks; nisem več prenašala njihovih zmagoslavnih nasmeškov, ko sem si začela slačiti obleko, in predvsem njihovega prostaštva po zaključenem dejanju. Bili so bedni, mehkužni in naduti. Konec koncev je naporno, če te imajo za zamenljivo živino – pa čeprav so me imeli za lep kos, ker sem bila estetsko neoporečna, in so bili ponosni, da so me lahko peljali v restavracijo'" (ibid.: 222).

Tudi ko Houellebecq v *Osnovnih delcih* predlaga izhod iz sedanjih nemogočih medčloveških odnosov brez ljubezni, smisla in sočutja, nam na ljubezen ponudi enako brezdušen pogled – znanstveno utemeljeno pojmovanje le-te: "Hubeczjeak točno ugotavlja, da največja zasluga Djerzinskega ni v tem, da je znal preseči načelo svobode posameznika (katerega vrednost je že v njegovem času postala vprašljiva in je zdaj marsikdo, vsaj po tihem, ugotavljal, da ne more biti več temelj človeškega napredka), marveč v tem, da je znal s pomočjo sicer resda nekoliko tveganih razlag osnovnih načel kvantne mehanike *ponovno vzpostaviti možnost ljubezni* [...]" (ibid.: 285).

Zanimivo je, da je Houellebecq napisal roman v tretji osebi ednine, kajti ko prikazuje glavna protagonist romana in ko želi podati neko globlje razmišljanje o tem, kaj so svobodna volja, zavest, družba, posameznik, se opira na znanstveno (fizikalno ali biokemično) razlago omenjenih fenomenov. Tako roman tudi s slogom kaže na prevladujoči svetovni nazor današnjega sveta, to je, da sledi prevladujočemu znanstvenemu opisu dogajanja našega časa. Ali kakor pravi avtor: "Kot vsi ostali člani družbe, in morda še bolj kot oni, so v resnici zaupali le znanosti. Znanost je bila zanje edini in neovrgljiv kriterij resničnosti. Tako kot vsi ostali člani družbe so bili globoko v sebi prepričani, da lahko zdravilo za vse težave – psihološke, sociološke ali bolj splošno človeške – prinese le rešitev tehnične narave. [...] To kaže tudi, do kolikšne mere so filozofska vprašanja izgubila vsakršno referenco. Po desetletjih ponorelega prece-njevanja so v splošnem zasmehovanju izginila dela Foucaulta, Lacana,

Derridaja in Deleuza, ki v tistem času niso puščala prostora nobeni novi filozofski misli, temveč so razvrednotila vse intelektualce, ki so se sklicevali na humanistične vede” (ibid.: 296–297).

Prevladujoča znanstveno-tehnična in operacionalno-inštrumentalizirana naravnost postmoderne družbe je začela izrivati tudi vero kot temeljni kohezivni kamen obstoja (neke) družbe. Avtor sicer nikjer eksplicitno ne naredi sklepa o neobstoju naše družbe, vendar lahko bralec ali bralka iz celotne pripovedi sklepa prav to: verjetno se avtor zaveda, da bi bilo trditi kaj takega ne le anahronizem, ampak dejansko nekaj, kar bi popolnoma zanimalo prizadevanje človeštva za boljši svet zadnjih dvesto let. Pravzaprav bi bil tak zaključek dejansko nedopusten, čeprav bi ga lahko naredili glede na posledice, ki jih je imelo razsvetljsko prizadevanje za ateizem, svobodno voljo, razum, neoliberalizem in pretirani materializem. Gre za popolno materialistično dobo, v kateri skoraj ni več sledu o transcendenca, resnici in večnem življenju duše. Kot edini možni transcendentni se danes pojavljajo genialni znanstveniki, ki so takšni zato, ker imajo nadvse visok inteligenčni kvocient, in predvsem zato, ker niso sposobni nobenega čustvovanja, niso sposobni čutiti nobene zveze med njimi in dogajanjem v družbi. Znanost je torej edino družbeno gonilo – postavlja smer, v katero se pomika družba, in je gonilo materialnega blagostanja, prav tako znanost postavlja družbene vrednote, posamezne vede, na primer genetika, robotika in molekularna biologija, pa odgovarjajo na razraščeni strah pred staranjem, boleznijo in smrtjo. Houellebecq torej predstavlja postmodernistično materialistično dobo, ki se usmerja le v navidezno, v snovno, in katere strah pred staranjem snovnega (telesnega) se odraža na drugem polu s fasciniranostjo nad mladostjo, lepoto, užitkom, napeto kožo in fleksibilnostjo, ki jo daje mladost. Dvesto let trajajoča prevlada sekularizirane države, posameznika, telesa, seksualnosti nad vero, družbo, družino, ljubeznijo in dušo pa ustvari brezdušen, nesmiseln, prazen svet atomarnih posameznikov, ki niso več sposobni ustvariti preprostih medčloveških vezi toplote, empatije, sočutja, nežnosti, ljubezni, požrtvovalnosti in solidarnosti. Namesto tega imamo hladen svet egoizma, kopičenja dobrin, druženja iz takšnih in drugačnih interesov ali ugodja, strahu pred samim sabo, ki je v osnovi strah pred staranjem in smrtjo.

Toda kljub skrajnemu materializmu, v katerem so do konca prignani razsvetljski pojmi, kot so individuuum, svobodna volja in izbira, enake možnosti za vse in bratstvo (kar je bolj na papirju kot v realnosti), je to svet, ki za sabo še vedno vleče 2500 let star razkorak med umom in telesom, med metafiziko in fiziko. To je doba, ki je v osnovi ostala zavezana starogrškimi metafizičnim idejam o tuzemskem konkretnem svetu, ki naj

bi bil le odsev prvotnega idejnega sveta (Platon): toda ali ni s tem tudi starogrški svet obseden z idejo moči, tehnicistične logike in hierarhičnosti, doseženih prekagona, s premočjo človeškega uma in orodij nad naravo in drugimi moškimi ter ženskami z agonom kot osrednjo družbeno vrtilino, ali ni obseden z lepoto (popolnostjo mer) mladih moških teles in ali ne predstavlja lepota moškega telesa neke vrste božanskost, ali ni starogrški svet dovoljeval vseh mogočih seksualnih naslad, ali ni starogrški svet prestrašen pred staranjem in grdoto in ali se niso zato zatekali v čisto in večno zrenje našega uma, kjer um zagleda in se družil z večnimi, popolnimi božanstvi (skozi um moški doseže večnost in resnico)? Toda ta svet gre še korak naprej, svojo (pre)moč in naslado skozi moč išče skozi krutost in mučenje, ki je odraz moči in hkrati povzročil drugačne, še večje užitke kot standardni (gurmanski, seksualni) viri užitka.

Svet ateizma, demokracije, materializma in ekonomskega funkcionalizma, racionalizma, svobodne volje, individualizma, ki se je sprevrgel v brutalni egoizem, pa je svet, ki ni več sposoben vzpostaviti ljubezenske vezi z ljubljanim bitjem, zato si ni sposoben ustvariti družine in se dolgotrajno zavezati, ni sposoben ustvariti 'ljubezenske vezi' z otroki in se posledično tudi dolgotrajno zavezati otrokom ter poskrbeti za njihovo vzgojo. Odsev individualizma in svobodne volje so zakoni o splavu, kontracepciji in ločitvi.

Iz tega sledi, da postmodernistični individuum ni sposoben vzpostaviti osnovne medčloveške vezi s svojo ljubljeno osebo, otrokom, kaj šele z mimoidočim, sodržavljanom in na sploh človekom – družbe več ni, pravzaprav pa tudi ni več posameznika, saj nima osnovnega protipola, skupnosti, v napetosti do katere bi se sploh vzpostaviljal.

Gre za brutalen svet premoči, časti moških in kopičenja materije ter globokega zavedanja brezvrednosti vsega tega, in sicer zaradi nenehnega strahu pred smrtjo, ki se je po padcu onstranstva in utehe, ki jo je ponujala cerkev, razmahnila čez vse človeške izkušnje, vedenje, mišljenje in početje. Vendar Houellebecq ravno s takšno predstavitvijo kliče po tem, kaj ta svet potrebuje, potrebuje ravno ljubezen, sočutje, prijaznost, solidarnost, sodelovalnost, prijateljstva, ljubezen in sočutje v družini, pa med prijatelji in seveda v partnerstvih. Zato Houellebecq vidi možnost napredka v ženski in v tem, kar ona je, v njeni materinski in siceršnji partnerski ljubezni. Ali kakor piše: "Njegovo prvo občutje o svetu je potrdila oddaja *Živalski svet*, ki so jo predvajali ob sredah zvečer. V *Živalskem svetu*, tem vsesplošno ostudnem pobijanju in prelivanja krvi, je predstavljala materinska ljubezen edino sled predanosti in nesebične ljubezni do sobitij oziroma to, kar bi lahko imenovali zaščitniški nagon ali nekaj,

kar je bilo od stopnje do stopnje bolj podobno materinski ljubezni. [...] Trideset let kasneje je prišel Michel do enakega zaključka: ženske so bile občutno boljše od moških. Bile so nežnejše, bolj ljubeče, sočutne, bolj blage; mnogo manj nagnjene k nasilju, egoizmu, potrjevanju samih sebe in krutosti. Poleg tega so bile razsodnejše, inteligentnejše in bolj delavne. [...] Med opazovanjem sončnih odsevov na zavesah se je spraševal, čemu pravzaprav služijo moški. Čisto mogoče, da je možatost imela v davnih časih, ko je naokrog hlačalo še precej medvedov, posebno in nenadomestljivo vlogo; že nekaj stoletij pa moški očitno niso služili ničemur več“ (ibid.: 160). Avtor meni, da moški še najmanj škode povzročijo, če dolgčas preženejo s kakšnim športnim udejstvovanjem. Toda na žalost se jim včasih zdi “koristno pospešiti *napredek* in *zgodovino*, z drugimi besedami sprožiti revolucijo ali vojno. Revolucije in vojne poleg povzročanja absurdnega trpljenja uničujejo najboljše stvari iz preteklosti in ljudi vsakič primorajo, da iz nič ponovno zgradijo svet. Tok človeškega napredka, ki naj bi se sicer postopoma vzpenjal, je tako primoran ubrati nepredvidene, kaotične, neorganizirane in nasilne stranpote. In za vse to so neposredno in izključno (z nagnjenostjo k tveganju in igram na srečo ter površinskostjo) odgovorni moški. Svet, ki bi ga sestavljale ženske, bi bil v vseh pogledih na neskončno višji razvojni stopnji; morda bi se razvijal počasneje, zato pa nepretrgoma, brez vračanj v preteklost in prekinitev zaradi usodnih vzrokov bi vodil k splošnejšemu zadovoljstvu. Jutrišnji dan je v znamenju žensk (ibid.: 160). Torej Houellebecq najde čustveno in duhovno protiutež za brezdušno materialističnost instrumentaliziranega in mehanicističnega sveta v ženski in njeni ljubezni, sočutju, prijaznosti, prijateljstvu in solidarnosti.

Tudi priznana sodobna pisateljica in Nobelova nagrajenka Elfride Jelinek v romanu *Ljubimki* sodobna ljubezenska, čustvena in zakonska razmerja med moškim in žensko opisuje na podoben mehanicističen in brezdušen način kot Houellebecq, kar priča, da na ta razmerja vplivajo splošni zgodovinski in družbeni dogodki, ki niso uokvirili le odnosov med državo in državljani, odnosov na trgu in odnosa do narave, ampak tudi na intimnem področju. Videli bomo, da Jelinekova, čeprav je ženska, poda podobno žalosten oris intimnih razmerij kakor Houellebecq in nas še toliko bolj opozarja na to, da je na tem področju resnično treba vpeljati pozitivna čustva. Za razliko od Houellebecqa pa Jelinekova pravilno ugotovi, da “je ljubezen povezana z delom in da tega nihče ne pove rad” (Elfride Jelinek: *Ljubimki*, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1996: 29; prevedel Slavo Šerc). Partnerstvo, družina, prijateljstva zahtevajo od nas določeno znanje, samorefleksijo, vložek in delo. Toda zanimivo je,

da imamo pri Jelinekovi opraviti predvsem z opisom dveh tipov žensk, starejše, 'podjetne' Brigitte in mlajše, 'čiste' Paulu, ter razmerij do njunih moških (mož), kar avtorica opisuje s stališča ženske, občasno pa tudi s stališča moškega, pri čemer gre za svojevrstne stereotipne predstave, ki oklepajo moškega in žensko.

Tako na primer Jelinekova izrisuje stoletja stare stereotipe o domnevni večvrednosti moških ter iz tega izhajajoče specifične odnose med moškim in žensko, možem in ženo, pa tudi bolečine in krivice, ki iz tega izhajajo. A že stoiki kot tudi Condorcet in Mill ter številni drugi priznani misleci so povedali, da ženske in moški božansko pnevmo posedujejo v enaki meri. A seveda v družbi še vedno velikokrat prevladujejo stereotipi; Jelinekova na primer zapiše: "Heinz se je izučil za nekaj, kar mu bo nekoč odprlo cel svet, namreč za električarja. Brigitte ni nihče ničesar naučil. Heinz je nekaj, Brigitte ni nič takega ... Heinz je nezamenljiv, mnogokrat ga potrebujejo, na primer, pri okvari napeljave ali če je potrebno kaj ljubezni. Brigitte je zamenljiva in nepotrebna. Heinz ima bodočnost, Brigitte nima niti sedanjosti" (ibid.: 7). In zaradi prevladujočega družbenega mnenja o večvrednosti moških se tudi ženska posredno (negativno) u-gleda skozi drugega (njega), zazdi se ji, da razen telesa nima nič ponuditi ("Brigitte lahko ponudi samo svoje telo," ibid.: 9), in prav zaradi tega je zlahka zamenljiva, saj je le ena od mnogih žensk na trgu: "Razen Brigittinega telesa se vržejo ob istem času na trg še številna druga telesa. Edino, kar Brigitte na tej poti podpira, je kozmetična in tekstilna industrija ... Brigitte ima prsi, bedra, noge, boke in čespljo. To imajo tudi druge, včasih celo boljše kakovosti" (ibid.: 12). To tudi priča o tem, da nekateri moški gledajo na žensko zgolj kot na nekaj, kar se uporabi oziroma uporablja, in, ko odsluži, zamenja z drugo, ki se spet uporabi in tako naprej. Pisateljica se zato sprašuje, kot se sprašuje mati zase v okviru svojih izkušenj in bodočih izkušenj hčere, ali naj se tudi hči 'uporablja' za namene, za katere je bila 'uporabljena' mati: "Zakaj torej hčerka ne bi smela biti izrabljena, če je izrabljena tudi mati? Hčerka naj bi bila kmalu izrabljena, to že nujno potrebuje, in sem z novim boljšim, kot so tu župnik, učitelj, tovarniški delavec ... In vsi nenehno potrebujejo ženske in jih tudi uporabljajo, ampak sami nikakor nočejo kupiti rabljenih žensk in jih uporabljati naprej. Ne ... Rabljene ženske se jemljejo redko, če že, potem jih vzame prvi uporabnik. Nato morajo celo življenje poslušati: če te jaz ne bi vzel, te ne bi vzel nihče drug" (ibid.: 16). To je resnično depresivno stanje žensk v družbi, pa tudi moških, ki podpirajo nekaj, kar žensko izrisuje le v odnosu do potreb moškega. Njegovo delo cenijo, nagradijo s službo in denarno, pa še z ženo in otroki, njo pa v odnosu do moškega uporabljajo

in zlorablajo in vsega tega niti ne jemljejo kot delo ljubezni, ki ga je treba ceniti, nagraditi in plačati.

A vseeno obstajajo razlike med tem, kako ljubezen pojmujejo ženske in kako moški ter v razmerju med enim in drugim. "Heinz je za Brigitte vse, delo za Brigitte ni nič drugega kot nadležno mučenje. Človek, ki nekoga ljubi, je vse. Človek, ki nekoga ljubi in je ob tem še nekaj, to je optimum, ki ga Brigitte lahko doseže" (ibid.: 14). Da, v Brigittinih očeh "[d]elo ni nič, ker ga Brigitte ima, ljubezen je več, ker jo mora najprej šele poiskati. Brigitte jo je že našla: Heinz. Heinz se pogosto sprašuje, kaj Brigitte lahko sploh pokaže ... Brigitte ima mladost, ki jo mora deliti tudi z drugimi, na primer s tovarno in hrupom v njej ter s prenapolnjenim avtobusom ... Vse to razjeda Brigittino mladost. Brigitte pravi Heinzu, potrebujem človeka, ki bo pazil name, ki bo zame tu, zato bom pazila tudi jaz nanj in bom zanj zmeraj tu. Heinz pravi, da se na to poserje ... Škoda, da Brigitte Heinz tako zelo sovraži" (ibid.:12–13). Čeprav ga v resnici ljubi, ga sovraži zaradi njegovega odnosa do nje: "Potrebujem te, pravi Brigitte ... Kar potrebujem, si ti in tvoja bližina. Ljubim in potrebujem te ... Upam, da je ljubezen tudi telesna, pomisli Heinz. Moški mora izkoristiti vse, kar lahko dobi. Prav tako mora enkrat imeti lep dom, za katerega mora prej varčevati, prav tako mora enkrat dobiti otroke, vendar mora prej imeti kaj od življenja. Delo ni vse, ker je ljubezen vse. Če je to morda telesna ljubezen, se sprašuje Heinz" (ibid.: 22).

A v ljubezni Brigitte ne pozna šale. To je najbolj resno, kar lahko ona, čisto brez začetnega kapitala, stori za lasten posel. "Brigitte in Heinz dvo-glavo stokata od ljubezni. Brigitte ima pri tem neprijeten, Heinz prijeten občutek v telesu. Telo je za Brigitte sredstvo za boljši namen. Telo Heinzu pomeni veliko, namreč največ ob njegovem poklicnem napredovanju. In dobra hrana! Heinzu je to v veselje, Brigitte veselja ne občuti. Heinzu je to v zabavo, čeprav pri tem ne razume šale. Brigitte nima od tega nič drugega kot pa medlo upanje. Brigitte ima razen tega vagino, ki jo uporablja. Pohlepno zgrabi Brigittina vagina mladega podjetnika" (ibid.: 54). Na tem primeru vidimo, kot da ženska dojema moškega v 'podjetniški' luči, kar je seveda že staro in dogovorno pojmovanje zveze, po katerem se moški in ženske poročajo pretežno zaradi ekonomsko-statusnih zadev, čustva pa pri tem puščajo ob strani oziroma jim je čustveni vidik rahlo tuj, če ne celo rahlo 'strašljiv', ker čustev ne poznajo dobro in tudi ne razumejo dobro njihove narave. Kar izpričuje tudi naslednji odlomek: "Heinz in Brigitte se veličine tega čustva prestrašita. Brigitte se prestraši še bolj kot Heinz, ker so čustva bolj ženska stvar. Poklic je bolj moški. Heinz bolj malo veseli, kljub temu želi in napreduje, vseeno kam. Ljubezen je Heinzu v veselje,

kljub temu mora biti previden, da ga poklicno ne bo ovirala. [...] Ljubezen Brigitte boli. Čaka na Heinzov klic. Zakaj ga ni? Čakanje tako boli. Boli zato, ker Brigitte hrepeni po Heinzu. Brigitte pravi, da je Heinz ves njen svet. Brigittin svet je zato majhen. Življenje brez njega se ji zdi nesmiselno, pa tudi z njim se ji ne zdi smiselno, samo videti je bolj smiselno, vsekakor bolj smiselno kot njeno delo v tovarni nedrčkov. Vrni se, Heinz! Ljubim in potrebujem te. Heinz potrebuje zagotovljeno eksistenco. Nekaj v njem mu pravi: stremi naprej, to pravijo tudi izkušeni starši“ (ibid.: 23).

Stereotip je vsekakor to, da naj bi bili za žensko ljubezen in družina njen svet, da naj bi bilo zanjo to nekaj lepega in romantičnega in da se je zavoljo družine in moža ženska sama pripravljena žrtvovati in se omejiti na 'mikro svet' (tj. socialni prostor bližnje in razširjene družine), moški pa ima na voljo 'makro svet', saj lahko izbira med ljubeznijo in družino ter delom, ki ga vodi onkraj družine v širni svet. To je vsekakor iluzija. Za nekatere ženske so ljubezen, dom in družina nekaj takega kot plačano delo, pri katerem sta spolni ženski organ in njena maternica dojeta kot začetni kapital. “Pridno Brigittino telo. Rodnost je zmagovalec. Posebej maternica in jajčniki. [...] imate tudi maternice? Upajmo! Brigittin primer kaže, da tega pomembnega ženskega organa ni pustila hirati za trakom, temveč ga je s Heinzevo pomočjo dvignila v popolno uporabno sposobnost. Konec dober, vse dobro” (ibid.: 122). In še naprej: “Brigitta ima že srčkan špeh, majhen vampek. Brigittin špeh je zato, da se lahko reče: srečna gospodinja, poslovna ženska in mati. Ima nekaj uravnovešenega, kar izžareva tudi naokrog. Susi pa hoče z gimnastiko ostati vitka, da bi možu bila in ostala dobra ljubimka. Tudi duševno bi rada ostala v dobri kondiciji. Še naprej hoče brati veliko dobrih knjig in morda izpolniti tudi svoje jezikovno znanje. Tudi ta mladi par želi graditi” (ibid.: 144). Rojstvo otroka končno ni tu zato, da bi imel otrok veselje, temveč zato, da bo obdarjen oče. “S Heinzevim priimkom in veliko gotovostjo, ki jo takšno ime prinaša, je tudi otrok dovolj obdarovan. Otroku in žena sta Heinzu zmeraj dolžna veliko hvaležnost. Otroku je mogoče že zdaj zagotoviti, da kasneje ne bo imel velikega veselja, razen ko sta na obisku tast in tašča ali pomembna stranka. Poniževanje matere bo prav gotovo udarilo nazaj za otročička, najprej bo poškodovan, takoj zatem bo narejen drugi. Otroku je lahko žrtev splošne obrabe ali vele mestnega prometa, zato je treba imeti v rezervi drugega. Raje se naredi otročiček za zalogo, upoštevajoč obrabo” (ibid.: 104).

A vendar takšno neromantično pojmovanje odnosa pripelje do slabega odnosa in predvsem do nezadovoljenosti in neuživanja v spolnosti: “Na predigro, ki bi bila Brigitte všeč, ni Heinz nikdar pomislil. Zdjaj Heinz

šele prav starta, motor je končno vroč. Zdaj hoče imeti Heinz, ki je človek trenutka, svojo zabavo. Heinz začne nabijati, da se mu premetava črevesje v trebuhu. Takšen je njegov temperament. Brigitte bi imela rada svoje veselje šele kasneje, zato tem bolj neskončno. Ljubezen mine, življenje vendar ostane" (ibid.: 47). Zato pa se moški v zakonu čez čas sprašujejo, zakaj so nezadovoljni v odnosu in nezadovoljeni v spolnosti. Sami so začeli igro, po kateri so ženske del 'posla', v kateri ženski 'plačujejo' za seks, dom in družino. Še več, izpostavili se še neko protislovje, ki ga moški (ženske se namreč zavedajo neumnosti te zahteve) poudarjajo, in sicer ločevanje na žensko kot čisto (čistunsko?) ženo, čisto ljubezen ter na žensko kot pohotno in čutno kurbo; in kje je – če je – v tej dvoumnosti možno najti ljubezen?

Moški so od nekdaj imeli problem z ločevanjem oziroma združevanjem seksualnosti in ljubezni, s tem kar najprej zadeva njih same in njihove karnealne, tj. telesne dimenzije: "Erich misli torej na dvoje vrst žensk, če sploh misli na ženske, kar počne samo takrat, ko je potreben, česar pa z mislijo tako ali tako ne more zadovoljiti, Erich torej misli na ženske, ki zanj niso ženske, ker mu kot brezspolna mamka noter vseskozi rinejo žretje in pitje, in na ženske, ki zanj niso ženske, ker zanj ne morejo biti ženske, saj gredo običajno z vsakim, ne da bi bile vanj zaljubljene, z njim zaročene ali poročene, in nasploh ne morejo obdržati cele hiše čiste" (ibid.: 56). In na drugi strani ima takšen moški pogled na ženske naslednje posledice nanjo: "Paula ne velja za čedno, za kar mora veljati ženska, velja pa za čisto. Čistoča in snažnost lahko ženskemu bitju povečata vrednost, ni pa to nujno" (ibid.: 56). In naprej: "Med delovnimi odmori se Paula naužije ljubezni, med delom potem to spet pokozla. Predvsem to, da mora biti čista, vendar čutna, to je Pauli trn v peti. Kako bi lahko v njeni nečutni in nečisti okolici kadar koli uspevala ljubezen, ja, kako?" (ibid.: 28).

A če imajo moški problem s čisto in nečisto ljubeznijo, imajo ženske med seboj opraviti z zavistjo, prezirom in tekmovalnostjo za ljubezen: "Pri prodaji, tem zvezdniškem poklicu, ima ljubezen stokrat na dan možnost in priložnost, da se približa. Vendar v trgovino prihajajo samo gospodinje z otroki, nikdar ljubezen. Prihajajoče gospodinje, ki so že enkrat zdavnaj doživele ljubezen, sočustvujejo in jih prezirajo, ker morajo prodajati in ne morejo uživati najlepših posledic ljubezni, namreč otrok in denarja za gospodinjstvo, ki prihaja od moža in se največkrat k njemu tudi vrača. Zaščitene ženske prezirajo nezaščitene ... Tiste, ki so zaradi svojih telesnih čarov dobile kaj boljšega, hočejo to pred drugimi obdržati in skriti, druge jim hočejo to odvzeti ali dobiti še kaj boljšega. Vladata sovraštvo in prezir" (ibid.: 28).

A ravno zaradi "poslovne" narave odnosa med moškim in žensko, ne pa odnosa iz čiste ljubezni, vidimo, zakaj Jelinekova tako ostro predstavlja nezmožnost mirnega, enakopravnega in vzajemnega srečanja moškega in ženske: "Kot vidimo, obstaja med Paulino sedanjostjo in Paulino bodočnostjo, kot tudi med Erichovo sedanjostjo in Erichovo bodočnostjo, kot tudi med Paulino sedanjostjo in Erichovo sedanjostjo, kot tudi med Paulino bodočnostjo in Erichovo bodočnostjo velika razlika, še večja razlika pa je seveda med Paulino sedanjostjo in Erichovo bodočnostjo, in med Erichovo sedanjostjo in Paulino bodočnostjo. Kako lahko te dogodke svetovne veljave med seboj uskladimo? Tu se začne delo, ki ga mora nekdo opraviti in ki si ga potem prilasti drugi. Da bi oba hkrati delala in imela od tega enake koristi, to v tem primeru ne pride v poštev. Preveč različna so izhodišča, preveč različne prednosti in pomanjkljivosti, preveč je Erich zaradi svojih telesnih prednosti in spola privilegiran. To temelji na Erichovi telesni moči in videzu, kar občudujejo predvsem ženske, ki bodo izvoljene" (ibid.: 78). In prav zaradi takšnega mačističnega, šovinističnega pojmovanja moškega lahko Jelinekova zapiše tako depresivno izjavo: "Pauline naklonjenosti življenju in Erichu. Oboje je za Paulo eno in isto. [...]" In še bolj depresivno: "Brigitte si sploh ne upa reči, ali je lačna ali žejna; če je Heinz potem lačen, je lačna tudi Brigitte. Eno samo telo z vsemi posledicami. Heinz in Brigitte sta eno. Razveseljivo stanje za dva mlada človeka. Brigitte Heinza žareče sovraži ... V eni od številnih strastnih situacij, ki jih izzove Heinz, ne da bi pomislil, kako nagnusno bi to lahko bilo za Brigitte, bi mu lahko namesto svoje češplje na primer pridržala vrečo, v kateri bi bile same dolge bodice, in Heinz naskakovalec, horuk, se približuje z izvlečenim tičem, samo noter!" (ibid.: 72).

A vseeno kljub skrajno pesimističnemu razmerju med moškim in žensko, ki je podoben tistemu pri Houellebecqu, kdaj pa kdaj poblisne kakšna pozitivna iskrica med moškim in žensko, kot na primer v tem odlomku: "To je bil prvi resnični pogovor med Erichom in Paulo, pogovor, v katerem eden nekaj pove, drugi pa odgovori, kar se smiselno ujema. V tem trenutku prešine Ericha misel, da bi Paula lahko postala oseba, kot je on sam. [...] Včasih se bosta Erich in Paula dopolnjevala tudi v bodočnosti ..., ko bo Erich bolan in ga bo Paula negovala, ali ko bosta skupaj žagala les, ali ko bo Paula kuhala in bo Erich jedel (ibid.: 59–60). Ali: "Ljubezen je že sama po sebi nekaj posebnega, prav gotovo, kako posebna pa šele mora biti, če okoliščine izberejo ravno Ericha in Paulo za ljubezen. Erich in Paula sta edinstvena med tisočimi, morda celo med milijoni" (ibid.: 37). Na nekem drugem mestu vidimo še: "Paula Ericha noče samo dobiti, temveč z njim ustvariti nekaj skupnega: gospodinjstvo.

Majhen skupen raj, v katerem lahko gospodariš po mili volji, kar naj bi gospodinjstvo bilo. Paulina Ljubezen do Ericha je sicer že manjša, vendar še zmeraj obstaja, ker je slišala, da je treba zagrabit Ljubezen samo enega človeka, ker je ta oče njenih otrok, ki ga je pa treba tudi ljubiti kot moža, kar bo lahko nadomestilo in zamenjalo Ljubezen do staršev (ibid.: 111).

Jelinekova nam ponudi mehanicističen inštrumentaliziran poslovni odnos-izmenjavo, po katerem ženska ni skoraj nič več kot spolni organi in maternica (stroj za rojevanje), moški pa osemenjevalec in *provider*. In pri tej poslovni izmenjavi sodelujeta oba, vsak s svojimi interesi in pogledi. Žal Jelinekova ne ponuja dosti več. Tudi tega ne ponudi, kar romantično ponuja Houellebecq, da je ženska s svojo skrbnostjo, nežnostjo in ljubeznijo tista, ki bo rešila ta planet.

Morda pa je na predstavljanje tako neolepšane verzije ekonomsko-podjetniške verzije ljubezni v postmodernizmu nekoliko vplivalo preveliko idealiziranje čiste ženske in vzhičenosti zanosa nemogoče strastne tragične ljubezni modernističnih pisateljev, ki so že sami spoznavali, da so v svojih delih ustvarili idealno žensko, ki v realnosti le stežka obstaja? Ali pa je postmodernistično pisanje morda odraz zavedanja neskladnosti med tem, da papir prenese vse, realnost pa ne? Ne glede na to je zanimivo, da avtorji v prejšnjem stoletju nikakor niso imeli tako grobega pogleda na Ljubezen in žensko, res pa je, da so ženski velikokrat očitali stvari, ki so ji jih sami nalepili nanje, stvari, ki niso imele veliko zveze z ženskami samimi, ampak so bile prej rezultat njihovih projekcij. A vseeno je pojmovanje Itala Sveva in Marcela Prousta veliko bolj nežno, subtilno, čustveno, pretanjeno, fino in tudi nesnovno. Poglejmo, kako ljubezenski odnos dojemata ta dva pisatelja.

Proust zapiše, da je "edini bistveni element v ustroju človekovih čustev podoba ... Resnično bitje, pa naj nas vežejo z njim še tako globoka čustva, dojemamo večinoma le z našimi čustvi in čuti" (Marcel Proust: V Swannovem svetu; Ljubljana: Cankarjeva založba, 1987: 60; prevedla Radojka Vrančič). Čustvovanje in ljubezen sta bolj usmerjena na raven duha in notranjega sveta, sveta notranjih doživljanj, spominov, tudi projekcij in fantazem, če hočete. Poleg tega sta Proust in Svevo znala Ljubezen povezati z ostalimi dimenzijami in področji, kot so starši, glasba, prijateljska druženja, pa tudi z delom in ostalimi vsakdanjimi dogodki: "Prvič v življenju me je presunila neskladnost med vtisi, ki jih človek sprejema, in med njihovim vsakdanjim izrazom. [...] takrat sem tudi spoznal, da se ista čustva ne porajajo pri vseh ljudeh istočasno in v vnaprej določenem vrstnem redu. Pozneje se mi je primerilo vsakokrat, kadar sem si po daljšem branju zaželel pogovora, da je tovariš, ki bi ga tako rad

ogovoril, pravkar izčrpal vse užitke konverzacije in si je zdaj želel, da bi ga pustil v miru brati. Kadar sem ravno mislil z nežno ljubeznijo na starše in napravil nešteto dobrih sklepov, ki bi jih gotovo razveselili, so starši v istem času zvedeli za kakšen majhen prestop, ki sem ga že pozabil: ko sem jim hotel planiti v naročje in jih poljubiti, so me sprejeli s strogimi očitki” (ibid.: 58–59). Sam pa je ravno hrepenel po njihovi ljubezni in pri(po)znanju. Proust nam lepo pokaže tudi, da se ljubezen razteza veliko dlje kot le med partnerjema, velja tudi drugim ljudem in stvarjem, dejavnostim in dogodkom. Jasno je na primer pokazal ljubezen med materjo in otrokom (pri čemer je izhajal iz takrat modernega Freudovega pojmovanja transference ljubezni), pa ljubezen do glasbe, do prijateljstva in do narave.

Zanimivo je, kako je povezal ljubezen in glasbo: “Tokrat je jasno razločil frazo, ki se je za nekaj trenutkov vzpela nad zvočne valove in mu takoj prebudila posebne slasti ..., in ker je vedel, da je ta glasbena fraza nekaj, ki mu lahko da spoznati te slasti, je začutil zanjo nekaj, kar je bilo podobno ljubezni. V počasnem ritmu mu je kazala najprej to, potem ono in končno tretjo smer, ki so vse vodile k žlahtni, nedoumljivi in natančno določeni sreči“ (ibid.: 218–219). Proust pokaže, da ljubezen do glasbe odpira tudi ljubezen do ostalih zvrsti umetnosti: “[...] Naj bo že kakor koli, morda zato, ker je polnost vtisov v zadnjem času, ki se je sicer rodila iz ljubezni do glasbe, obogatila celo njegovo ljubezen do slikarstva“, ljubezen do slikarstva pa celo navezal na ljubljeno osebo. “Swann je začutil še globlji užitek, ko je opazil Odettinu podobnost z Zefiro tistega Sandra de Mariana, ki je bolj znan pod imenom Botticelli.” A glasba ga ni povezovala le z umetnostjo in ljubeznijo do umetnosti, ampak tudi s samo ljubljeno osebo: “Takrat, ko je pesem zložil, še vedel ni zanj in za Odetto ali za to, kar bodo videli v njej ljudje, ki jo bodo poslušali čez sto let, vedel je le, kaj pomeni njemu: bila je nekakšen zastavek, nekakšen spomin njegove ljubezni, ki je celo mladega pianista silil, da je pomislil tudi na Odetto, kadar je mislil nanj, in ju je s tem združeval” (ibid.: 224).

Ko je šlo za razmerje med moškim in žensko, se je Proust pogosto zavedal romantičnih in idealističnih predstav, ki jih je usmerjal v ljubljeno žensko: “Čutil je sicer, da je ta ljubezen nekaj, kar se ne nanaša na nič zunanjega, na nič, kar bi bilo dojemljivo drugim ljudem in ne le njemu samemu; zavedal se je, da Odettin lastnosti ne opravičujejo tega, da se mu zde trenutki, ki jih prebije v njeni družbi, tako dragoceni“, ali pa: “Ko se je tistega dne odpravljal k njej, si jo je tako kot pred vsakim snidenjem predstavljal že vnaprej; če je hotel, da bi se mu zdel njen obraz lep, se je moral pri licih, ki so bila dostikrat rumenkasta, bolehna in včasih posuta z drobnimi rdečimi pikicami, omejiti na ličnice, ki so bile vselej rožnate

in sveže, to pa ga je žalostilo, ker je dokazovalo, da je ideal nedosegljiv in sreča le povprečna” (ibid.: 229). To pa zato, ker je opazil, da ga je njegovo poželenje zmeraj vleklo v drugo smer kot njegov estetski okus. Tako piše: “Izraz 'florentinsko delo' je napravil Swannu veliko uslugo. Pod tem naslovom je lahko vpeljal Odettino podobo v svet sanj, v katerega dotlej ni imela dostopa in kjer se je prepojila z žlahtnostjo. In medtem ko mu je njen čisto telesni videz, v katerem jo je bil dojemal, venomer obnavljal dvome o kakovosti njenega obraza, njenega telesa in vse njene lepote ter s tem slabil njegovo ljubezen, se je ljubezen zdaj, ko je dobila za osnovo podatke zanesljive estetike, utrdila, dvomi pa so se razpršili ... Zdaj, ko je poznal iz mesa in krvi ustvarjeni izvornik Jetrove hčere, se je medla naklonjenost, ki nas vleče k umetnini pred našimi očmi, razvila v poželenje” (ibid.: 231–234). Po tretji strani pa si je Proust vseeno želel ujemanja in potrditve ljubezni: “Odette je pripravila Swannu 'svoj' čaj in ga vprašala: 'Z limono ali smetano?', in ko je odgovoril: 'S smetano', mu je rekla smeje: 'Samo oblaček!' In ko ga je pohvalil, je dejala: 'No, vidite, jaz že vem, kaj vam je všeč.' Čaj se je zdel tudi Swannu nekaj tako imenitnega kot njej sami, zakaj ljubezen si tako silno želi najti potrdilo za svojo upravičenost in jamstvo za svojo trajnost v užitkih, ki brez nje ne bi bili užitki in ki preminejo z njo vred” (ibid.: 230).

A s kakšnimi bojaznimi se srečuje ljubezen v Proustovih očeh, ko se enkrat zgodi potrditev z obeh strani. Takrat Proust – enako kot denimo Rousseau – pazi na to, da se partnerja ne bi naveličala drug drugega: “Medtem pa je na vse načine pazil, da bi se ga Odette ne naveličala in da se tudi on ne bi naveličal nje; ker je čutil, da mu Odette, odkar ga lahko vidi, nima več dosti povedati, se je bal, da bodo vsakdanjost, enoličnost in nekakšna dokončna ustaljenost vedenja, ki mu ga je zdaj kazala, kadar sta bila skupaj, konec koncev zatrla romantično upanje ... In da bi nekolikanj obnovil Odettino duhovno podobo, ki je postala preveč toga in bi mu, kot se je bal, lahko začela presedati, ji je včasih na lepem napisal pismo, polno hlinjenega razočaranja in ponarejene jeze in ji ga poslal tik pred večerjo“ (ibid.: 225).

Proust se je torej zavedal, da je bila ljubezen, ki jo je čutil do svoje ljubljene osebe, velikokrat povezana bolj z njim samim kot z realno osebo, in včasih je zadoščalo že, da je slišal kakšno njeno (Odettino) frazo, da se je v njem prebudila pravcata strast in je notranji občutek povezal z realno osebo, toda ko je skušal izmeriti 'globino ali mikavnost fraze', se mu je včasih zgodilo, da se mu je zazdela manjša ali že skoraj ničeva. Toda prav zaradi neverjetnih pričakovanj, ki jih je moški lahko gojil do ljubljene ženske, ki mu ljubezni ni vračala v enaki veličini in maniri, si

je ta pogosto še intenzivneje izmišljeval stvari o njej ali pa je, nasprotno, razvil do nje ljubosumje, zamere, posedovalnost, jezo ali maščevalnost. Tako piše: “Njegova ljubosumnost je bila tega tako vesela, kakor da bi imela neodvisno, sebično življenjsko silo, požrešno hlepečo, četudi v škodo njega samega. [...] Swannu je postalo jasno, kakšna neumnost ga je obsedla tistega večera, ko Odette ni dobil pri Verdurinovih in ko se mu je rodila tista večno neizpolnljiva želja – polastiti se drugega človeka“ (ibid.: 247). In zelo lepo se je opisal, ko je zapisal: “Tako je sam pretvarjal ljubezen v ljubosumnost, zdaj pa je spet pridobival nežnost in usmiljenje z Odetto. Zdaj je bila spet prejšnja ljubezniva in dobra Odette. Kesal se je, da je bil z njo tako trd” (ibid.: 246).

Podobno tudi Italo Svevo v svojem romanu *Senilnost* priznava, da si je sam izmišljeval idealno žensko in da je bentil čez njo in čez samega sebe, če ta ni ustrezala njegovim idealnim meram. “Žensko, ki jo je ljubil, Ange, si je sam izmislil, sam ustvaril s svojo voljo; pri tem stvariteljstvu ni sodelovala in mu ga ni dovolila, celo upirala se mu je” (Italo Svevo: *Senilnost*, Ljubljana: Cankarjeva založba, 2001, str. 36; prevedel Teo Šinkovec). Preberemo lahko tudi “da je po nekem čudežu sam hotel videti Angiolino drugačno, kot je bila, on sam je ustvaril laž” (ibid.: 81). Hkrati pa je potrdil, da je bila zanj ljubezen kot svojevrstna potrditev sebe in ne toliko odnos z njo: “Ženska ljubezen ni bila več kot zgolj potešitev nečimrnosti. Ljubezen je razumel kot potrditev in kot iluzijo uspeha” (ibid.: 11). In tudi kot neke vrste podjetniške izmenjave uspeha pri obeh, kar ga povezuje z Jelinekovo. “Šele zdaj se mu je posrečilo pojasniti, kakšen poduk naj bi potrebovala. Zdela se mu je premalo preračunljiva in to je obžaloval. Dekle v njenem položaju mora skrbeti za svojo korist. Kaj je na tem svetu pošteno? Korist! Poštene ženske so tiste, ki se znajo prodati po najvišji ceni, tiste, ki se ne vdajajo ljubezni, dokler se jim ne izplača. Ob teh besedah se je počutil kot vzvišen amoralist, ki gleda in jemlje stvari takšne, kot so. [...] Ponovil je in pojasnil že povedano: poštena ženska ve, koliko velja. To je njena skrivnost. Ženska mora biti poštena ali vsaj narediti tak vtis” (ibid.: 17–18). A če je Svevo tako mislil, ne vem, zakaj je potem žensko obsojal, kakor na primer vidimo v tem odlomku: “Šele kasneje je opazil sobo, v kateri sta bila. [...] vsi kosi so bili iz enakega lesa, v kotu je stala velikanska vaza z visokimi umetnimi rožami, nad njimi, na steni, pa so bile skrbno razporejene fotografije. [...] Ogledal si je fotografije. 'Moj boter,' ga je predstavila, pa 'sestrin boter,' je rekla Angiolina. 'Tale pa je bil boter mojemu najmlajšemu bratu,' je pokazala na naslednjega mladeniča [...]. 'Kdo pa so drugi?' je vprašal, toda šala mu je zamrla na ustih, saj je med fotografijami zagledal dve, drugo ob drugo,

znani podobi [...]. In dejal: 'Ni mi všeč, da imaš v spalnici vse te moške' (ibid.: 76). Morda je bila tako protislovno zastavljena ljubezen pravzaprav odraz silne domišljije, ki je poganjala njegovo umetnost. Saj v romanu zasledimo tudi odlomek: "Čutil je in se kesal, da je pasiven; spominjal se je, kako mu je umetnost pred leti popestrila življenje in ga rešila pred nedejavnostjo, v katero je zašel po očetovi smrti. Napisal je roman, zgodbo o mladem umetniku. Mlad umetnik je bil on sam s svojo naivnostjo in preobčutljivostjo. Junakinjo je izoblikoval po tedanji modi: mešanica ženske in tigra. Od zveri je imela gibe, pogled in krvoločan značaj. Nikoli ni zares poznal nobene ženske, zato si jo je zamislil kot žival, za katero bi težko rekel, ali bi se lahko kdaj rodila in se uspešno razvijala. Toda kako prepričljivo je to opisal! Z njo je trpel in užival, a saj je tudi v sebi tu in tam začutil ta nenavadni spoj tigrice in ženske" (ibid.: 110).

Proust in Svevo torej ponujata povsem drugačen pogled na ljubezen in žensko kot Jelinekova in Houellebecq, oba pogleda pa imata svoje pomanjkljivosti: če sta slednja pri prikazovanju ekonomskega, statusnega in interesno sebičnega vidika partnerskega družjenja preveč 'brutalno realistična', da človeka ob njenemu pisanju kar stisne pri srcu in se vpraša, ali ima to sploh kakšno zvezo z ljubeznijo in partnerskim odnosom, prav tako pomislimo, ali Proust in Svevo sploh kdaj vzpostavita zvezo z žensko ali ves čas govorita o sebi in svojih predstavah, ki na svojevrsten način prav tako odražajo nezmožnost vzpostavitve partnerskega odnosa. Iz povedanega sledi, da je naloga naše in prihodnjih generacij ustvariti srečnejši, mehkejši, vzajemen, altruističen, prijaznejši, erotičen, komunikativen in bolj čisto ljubezenski partnerski odnos, zgrajen na ljubezni, spoštovanju, dostojanstvu, iskrenosti in zaupanju.